

Het verdriet van de leraar

Afgekapt uit liefde voor het vak

Er bestáán scholengemeenschappen zonder grote problemen. Witte provinciescholen, knus, waar docenten zich thuis voelen. Het Minkema College in Woerden bijvoorbeeld. Maar zelfs daar zijn extreem veel leraren ziek of overspannen. Of ze geven er de brui aan. Het ligt niet aan de leerlingen, zeggen ze. En niet aan het vak. Waarom is het dan zo'n rommeltje geworden?

door Mar Oomen, foto's Ellen Kok

Bij het halfronde plein voor de hoofdingang van het Minkema College in Woerden stopt ineens een politieauto. Twee agenten stappen uit en lopen naar het midden van het plein. Politie! Op het Minkema College? Wat zou er aan de hand zijn? 'O, die komen vast voor de bomen die de afgelopen dagen zijn omgehaald,' zegt wiskundeleraar Harrie van der Sterren (43) terwijl hij het plein oversteekt om naar zijn lokaal te gaan. Ineens valt het kleine stukje stam op, midden op het plein. Gestript van zijn bast. Daar stond dus eerst een boom. 'We weten niet wie het gedaan heeft,' zegt Van der Sterren laconiek. 'Gefrustreerde eindexamenkandidaten misschien? Want, ja, wie zouden het anders geweest moeten zijn? De brugpiepeltjes, net vers van het platteland? Dat is toch moeilijk voor te stellen. Het Minkema College is een zogeheten brede scholengemeenschap, met een havo-vwo- en een vmbo-afdeling. Daar zijn er zo'n 550 van in

Nederland (in totaal zijn er 834 middelbare scholen). De school heeft drie vestigingen, met 1500 leerlingen op de hoofdlocatie (havo-vwo), de twee andere (vmbo) ieder ongeveer 500. Veertig procent van de leerlingen komt uit Woerden, de rest uit de dorpen en stadjes in de wijde omgeving – van Oudewater, Bodegraven en Vleuten-De Meern tot Maarssen en Utrecht aan toe. Bijna tien procent van de leerlingen is allochtoon. Het Minkema is, met andere woorden, een witte streekschool.

Maar is het ook een school zonder problemen, afgezien van de gebruikelijke rimpelingen? De onderwijsinspectie is niet ontevreden. En directeur Ruud van der Herberg evenmin. Het Minkema, zegt hij, 'maakt werk van zijn leraren. Je kunt wel voor het beroep in de wieg zijn gelegd, maar wij vinden: je moet als docent leren en blijven leren.' Dus wordt op deze school alles en iedereen begeleid. De ouden leren het de jongen, de langst zittenden worden door nog verse vol-

houders weer opgefrist. En nieuwkomers op leeftijd in het leraarsvak – 'zij-instromers' in het jargon – gaan nooit onvoorbereid de klas in.

Het zou dus goed toeven moeten zijn op dit college. Toch spreken de cijfers het optimisme van Van der Herberg tegen. Vorig jaar nam (of kreeg) bijna een kwart van het onderwijzend personeel ontslag. Het ziekteverzuim is er wel twaalf procent, en in de lerarenkamer ('personeelskamer moeten we tegenwoordig zeggen') gaat het gerucht dat het verzuim inmiddels is gestegen tot dertien procent (acht procent is 'normaal' volgens CBS-cijfers). 'Bij mijn sectie Engels,' zegt Petra Ketelaars (38), 'zijn drie van de elf docenten overspannen. De meest ervaren krachten leggen het loodje. Dat is eng, hoor. Je vraagt je af: is dit ons voorland?'

Wiskundeleraar Harrie van der Sterren, eenentwintig jaar in het vak, zal die vraag niet zo snel bevestigend beantwoorden. Net als iedere ochtend kijkt hij ook nu op de lijst in de docenten-

Met de klok mee: leerlingen van de brugklas krijgen gymles; wiskunde-leraar Harrie van der Sterren als ceremoniemeester tijdens de feestdag voor eindexamenleerlingen; vmbo-leerlingen voor hun schoolgebouw aan de Essenlaan; gymnasiumleerlingen geven een toneelvoorstelling; tijdens de kerstdisco voor vmbo-leerlingen

kamer: zijn er vandaag weer wijzigingen in mijn rooster, moet ik weer ergens invallen, heb ik misschien pleinwacht, of is het toevallig een gewone dag? Van der Sterren maakt een rustige, onverstoorebare indruk, maar als hij begint te praten, blijkt hij een leraar met zorgen. In zijn klaslokaal vertelt hij dat acht van de zestien wiskundeleraren nieuw zijn. Ze zijn dit of vorig jaar begonnen. Volgend jaar vertrekken er weer drie, mogelijk meer. 'En ik mag ze begeleiden, terwijl ik ook nog mijn eigen lessen moet geven.' Van der Sterren zal geen kwaad woord zeggen over 'herintreders', 'zij-instromers', 'leraren in opleiding', 'leraren in duale opleiding', of hoe al die nieuwkomers ook mogen heten. De school heeft ze nodig om het tekort aan leerkrachten op te lossen, dat begrijpt hij ook wel. Maar, zeggen ook andere ervaren leraren, het kan voor je eigen lessen desastreus zijn om na een nieuwe, onervaren docent in een lokaal les te moeten geven. Omdat zo'n nieuweling doorgaans nog niet zo goed orde kan houden, is het vaak alsof er in zijn klas een tornado heeft gewoed: de tafels staan scheef en zijn vol gekliederd en overal liggen propjes op de grond. Voor opruimen is geen tijd meer – door het tekort aan geschikte ruimten moeten de docenten tussen de lessen voortdurend van lokaal wisselen – maar de boel de boel laten, is ondenkbaar. Heel dom bovendien.

Beginnend lerares Petra Groenewegen (25) – ze hoopt nog lang 'in' het onderwijs te werken – raakt bijna in paniek als het gesprek iets dreigt uit te lopen. 'Nu moet ik echt weg,' zegt ze en ze snelt naar haar klas. 'Kijk,' legt ze uit, terwijl ze in hoog tempo de tafels recht zet, 'door de examens moet ik vandaag lesgeven in een ander lokaal dan gebruikelijk. Dat brengt al onrust bij de leerlingen. En als het lokaal er dan ook nog rommelig uitziet, is het zó een chaos. Dan krijg ik ze het eerste halfuur niet meer stil en is de les nagenoeg verloren.'

Een hoog ziekteverzuim, een groot personeelstekort. Landelijk, en ook in Woerden. Wat is er met het beroep docent aan de hand als zelfs een gewone school als het Minkema moeite heeft zijn leraren gezond en wel aan zich te binden? Om dat te begrijpen, moet je een jaar of tien, vijftien terug in de tijd. Maar veel leraren zijn er huiverig voor om over het verleden te praten ('Er zijn wat zwarte bladzijden, maar wat heeft het voor zin om die weer open te slaan'). Maar ze zijn ook bang om vrijuit over het heden te praten. Allereerst willen ze weten 'waarom er een verhaal over juist hun school moet komen'. Toch niet om nog meer mensen af te schrikken van het onderwijs? En: zouden ze hun eigen uitspraken mogen lezen voordat hun directeur of andere collega's ze te zien krijgen? Uit angst om een naam te krijgen die niet spoort met het prestige dat ze hebben

opgebouwd bij leerlingen, willen sommigen zelfs niets zeggen.

Eén ding is zeker, benadrukken de leraren: aan het vak zelf ligt het niet en ook de leerlingen treft geen blaam. Zonder uitzondering kozen de Minkema-docenten (variërend van vierendertig jaar tot één jaar geleden) voor hun beroep 'uit liefde voor hun vak' (Engels, wiskunde, economie, koken, en noem maar op) en 'omdat ze graag iets met jongeren deden'.

Peter Paul Bleijerveld (38), zelf van goede komaf, wilde leerlingen uit het mavo- en lager beroepsonderwijs laten ruiken aan 'andere werelden' en aan 'andere manieren van omgaan met elkaar'. Petra Ketelaars (docent Engels) ging na haar eerste studie en baan in het bedrijfsleven alsnog een complete universitaire opleiding volgen om een eerstegraads bevoegdheid te kunnen krijgen. Zo sterk trok het vak van leraar haar. En Leen Euser (50), docent mechanische techniek, is zelfs negen jaar lang drie avonden per week opnieuw naar school gegaan om een lesbevoegdheid te halen. 'Overdag was ik gereedschapsmaker bij Philips,' zegt de gebruikte man met snor in het kantoortje van zijn adjunct-directeur.

'Toen de directeur mij niet eens een dag vrij wilde geven om de nalatenschap van mijn vader te regelen, knapte er iets'

Maar eenmaal op school wordt het 'feestje' steeds vaker verstoord. Je 'eigen' werkplek blijkt een hoekje met computer dat je deelt met tientallen anderen in de lerarenkamer. Als je echt pech hebt, is er niet eens een kast voor je materiaal. En voor een persoonlijk gesprek met een collega of een ouder ben je aangewezen op de spaarzame momenten dat de kamer van de directeur vrij is.

'Ik solliciteerde bij het Minkema College,' vertelt Peter Paul Bleijerveld, 'omdat ik het kende uit de verhalen van mijn vrouw. Zij had er les gegeven.' Maar het Minkema dat hem aannam, was niet meer het Minkema van zijn vrouw. Bleijerveld kwam terecht bij een fusiepartner van de school, de oude Sint Jozef-mavo op de Essenlaan, waar op dat moment een despoet de scepter zwaaide. 'De sfeer was er zeer akelig,' zegt de lange man met zijn diepe, mooie stem in het muzieklokaal van lokatie 'de Es'. ('Mag ik even wat posters ophangen?' vraagt de muzieklerares, die net bij de directeur kwam klagen over haar loonstrookje.) 'Het ene vervelende incident volgde het andere op. Toen de directeur mij niet eens een dag vrij wilde geven om de nalatenschap van mijn vader te regelen, knapte er iets. Ik was zo boos. Hier in dit lokaal heb ik een potje zitten huilen.'

Bleijerveld kon verder op de hoofdlocatie van het Minkema ('de Mink'), maar daar ging hij al gauw op in de massa leraren. Dieptepunt was de manier waarop hij op een ochtend werd ontvangen door een 'sector-directeur'. Zoals altijd was hij een halfuur te vroeg. En daar stond ze bij de ingang. 'Ze keek me aan en tikte met haar vinger op haar horloge, net alsof ik een leerling was die te laat kwam.' Om toch eens een keer opgemerkt te worden, stortte hij zich in allerlei activiteiten. Maar voor Bleijerveld het goed en wel in de gaten had, zat hij overspannen thuis. Nu volgt hij een reïntegratietraject.

Petra Ketelaars voelde zich genoodzaakt ieder jaar wat uren in te leveren. Niet omdat ze niet van de kinderen hield, of het lesgeven niet langer leuk vond, ze kon domweg alles wat erbij kwam niet meer aan. Het papierwerk, de 'vriendjespolitiek', 'de roostermakers die geen rekening konden houden met "docentenwensjes"'. Het werd haar allemaal te veel. En ondertussen was er niemand die eens iets aardigs zei, van: goh, wat heb je dat goed gedaan. 'Pas als je weggaat,' zegt Petra Ketelaars, 'merk je dat ze je toch wel waarderen.'

Natuurlijk, zeggen alle docenten, is lesgeven zwaar en komt er van alles bij kijken. Bovendien: je moet altijd precies op tijd zijn. Je kunt het je niet permitteren ook maar één seconde even weg te dromen en naar buiten te kijken: de klas staat binnen enkele seconden op zijn kop. En elke klas is anders, vereist een eigen aanpak. Heb je een volle dag met zeven of acht uur les achter de rug, dan heb je die dag tweehonderd kinderen gezien. 'Ook al heb ik een keer een stoel naar mijn hoofd gekregen,' zegt beginnend docent geschiedenis Tista van der Kuip (22), 'toch is lesgeven verslavend. Vmbo-leerlingen kunnen je heel wat ellende bezorgen, maar ze zijn ook aandoenlijk. Als ze, bijvoorbeeld, komen vertellen dat ze een broertje of zusje hebben gekregen.' 'Of als ze per ongeluk "mamma" tegen je zeggen,' vult een docente wiskunde aan.

Docenten zijn er trots op als leerlingen hen in vertrouwen nemen. Ze genieten ervan als een ouder zegt: goh, je bent de eerste die positief is over mijn zoon. Maar het mooiste is natuurlijk als je geciteerd wordt in de schoolkrant, of als je wordt uitverkozen tot leukste leraar van het jaar (met kerst kunnen leerlingen van de havo-vwo-afdeling hun stem uitbrengen op hun favoriete leraar). Dan snelt je naam je vooruit, en kan je reputatie niet meer stuk. En reputatie, daar gaat het om in docentenland. Hoe beter de leerlingen je kennen en weten hoe jij bent als leraar, des te makkelijker wordt het lesgeven. Met inbegrip van orde houden, en iets opbouwen met je klas. Economieleraar Dook van den Enden (59): 'Je ligt niet wakker van de vraag of

Met de klok mee: Kees Vork geeft uitleg over machinale houtbewerking; biologieleeraar Rob Hofman op de catwalk tijdens een modeshow; tijdens het jaarlijkse eindfeest; Nico Beukers, leraar schilderen, in het praktijklokaal; vmbo-leerlingen hebben pauze

Scheikundeles van klas H3A

je je leerstof wel kunt overbrengen. Maar je maakt je er zorgen over of je wel goed met de klas omgaat. Het scheelt daarbij zoveel als leerlingen je al kennen.' 'Maar,' zegt onderwijsdirecteur Harry Frantzen, 'reputatie kan ook heel erg in je nadeel werken. Een docent heeft ontslag moeten nemen omdat ze per ongeluk naar wat leerlingen een e-mail had doorgestuurd met een attachment met seksplaatjes met smurfen. Ze kon geen les meer geven of van achter uit de klas klonk: pssspssspss smurfie!'

Een jonge leraar hoopt dat de leerlingen niet te weten komen dat hij in een vorige baan overspannen is geweest. 'Dan is mijn reputatie naar de knoppen.'

Iedereen kennen en door iedereen gekend worden als allesbehalve een eitje – daar gaat het om op een middelbare school. Maar op een grote school is dat niet meer mogelijk. Op het schoolplein weten ze niet wie je bent: 'Dat zakje in de prullenbak doen? Denkt u dat ik gek ben of zo?' In de gangen lopen ze je omver. En als onbekende invaller ben je het absolute pisaaltje.

Eind jaren tachtig, begin jaren negentig was het ministerie van Onderwijs ervan overtuigd: groot is goed, want goedkoper en bovendien, met de basisvorming in het vooruitzicht: geschikter. En zo ontstonden er ook in Woerden twee grote scholengemeenschappen. Een ervan is het Minkema College, een samensmelting van de katholieke Sint Jozef-mavo en huishoudschool, de Technische School Woerden, en scholengemeenschap het Minkema College. Geen van de scholen was blij met de fusie. Elk van de drie had het gevoel te worden opgezaagd met de gebrekkige 'gewoonten' van de ander. De 'handjvasthouders' van de Sint Jozef-mavo moesten verder met de 'rouwdouwers' van de Technische School, en samen moesten ze weer leren leven met de 'intellecto's' van het Minkema College.

Daar kwam nog bij dat het Minkema College in de jaren negentig veel last had van niet goed functionerend management. Op locatie 'de Mink' overleden kort na elkaar twee schoolleiders. En docenten van 'de Es' moesten jarenlang de vernederingen ondergaan van een, zo-

'Ook al heb ik een keer een stoel naar mijn hoofd gekregen, toch is lesgeven verslavend'

als zij zeggen, dictatoriaal bestuurder. De man deinsde er niet voor terug docenten in het openbaar, in de aula nota bene, te berispen. Bijvoorbeeld iemand die in plaats van één dag, twee dagen vrij had genomen nadat hij net vader was geworden.

Geen wonder dat het ziekteverzuim onder leraren groot is. Begrijpelijk dat leerkrachten overspannen raken, zelfs op een schijnbaar aantrekkelijke, witte school als het Minkema College. Niet alleen moeten leraren ineens uit de voeten kunnen met welbespraakte hockeymeisjes en met recht toe recht aan jongens van het vmbo. Ook moeten ze zich de ene na de andere onderwijsvernieuwing eigen maken en doorvoeren. En dan blijkt dat ze, bijvoorbeeld, dezelfde lesstof voortaan in vijf uur in plaats van acht uur moeten behandelen. In klas 5-vwo van wiskundeleraar Harrie van der Sterren wordt duidelijk waar dat toe leidt. 'Jullie hebben allemaal – inderdaad: allemaal – de toets onvoldoende gemaakt,' zegt hij tegen de jongens en meisjes die binnendruppelen. 'Behalve Samantha, zij heeft een 6.' Van der Sterren was er al eerder over begonnen in het gesprek, zo hoog zat het hem. Kan hij zo nog wel voor elkaar krijgen wat hij vindt dat hij moet doen? vraagt hij zich af. Kinderen klaarstomen, op een beetje een aardige

manier. Hij vreest dat dat hem onmogelijk wordt gemaakt.

'En als je alleen kon lesgeven, dan ging het misschien nog net,' zegt Petra Ketelaars. 'Maar we moeten tegenwoordig ook een zeer uitgebreide administratie van de leerlingen bijhouden: elk cijfer van iedere opdracht moet vanaf de vierde klas minutieus genoteerd worden. Verder moeten we pleindiensten lopen. En reserve-uren draaien: leerlingen opvangen wier leerkracht ziek is, want de school heeft de ouders beloofd: we zullen geen kinderen laten zwerven.' En dan is er nog de mentorklas, vervolgt Ketelaars op haar Amsterdamse bovenwoning. Daar is op zichzelf niets mis mee. Leraren voelen zich vereerd als ze mentor mogen zijn van een klas ('Eigenlijk is het meer: ze zouden zich vereerd moeten voelen'). Maar dat levert wel heel wat extra werk op: leerlingen met wie je geen afspraak kunt maken omdat ze het veel te druk hebben met bijbaantjes; ouders die tot laat in de avond bellen over 'het zoekgeraakte mobieltje op school'; of over 'hun jongen' die natuurlijk ten onrechte de klas is uitgestuurd.

Veel leerkrachten gaan minder werken om het beter aan te kunnen en niet dagen nacht met school bezig te hoeven zijn. Maar dat levert ook weer minder inkomsten op. 'Leraren hebben een partner nodig die het grote geld verdient om het hoofd boven water te kunnen houden,' zegt een beginnend docent. Petra Ketelaars heeft besloten om het middelbaar onderwijs voorlopig vaarwel te zeggen. Met veel pijn in het hart. Zoals zij waren er al meer op het Minkema. En na haar zullen er weer andere leraren zijn die er de brui aan geven. Moe als ze zijn van het 'maximale presteren' – want zo wordt het overal in het onderwijs ervaren – onder minimale omstandigheden. De leraren van het Minkema voelen zich topsporters. En ze zouden zo graag in de watten worden gelegd: zoals in het eerste jaar toen ze als nieuwe docent alleen maar les hoefden te geven. Maar het tegendeel is het geval. In 'de voorwaarde scheppende sfeer', zoals het met een duur woord heet, is het een rommeltje geworden. Zelfs in een ogenschijnlijk knusse provincieschool in Woerden kunnen brave leerlingen worden uitgedaagd om te veranderen in lastige supporters. En dreigen idealistische leraren te verworden tot chagrijnen die het gezien hebben ('Azijnpissers,' noemt Peter Paul Bleijerveld ze). Van de weeromstuit vergen de leraren het uiterste van zichzelf om te presteren. Om te voorkomen dat ze struikelen. Tegen de keer in.

De foto's bij dit artikel komen uit 'SCHOOL. Een jaar op het Minkema College in Woerden', uitgeverij Stichting Nederlicht. Het zal verschijnen in januari 2003.